

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων

Ενότητα 2: Συνοπτικά Ιστορικά Στοιχεία

Νικόλαος Μαλιάρας
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Μουσικών Σπουδών

Συνοπτικά Ιστορικά Στοιχεία

Η ευρωπαϊκή ιδιαιτερότητα

- Οι παραδοσιακοί πολιτισμοί, αλλά και γενικότερα οι μουσικοί πολιτισμοί του κόσμου χρησιμοποιούν τα όργανα αποκλειστικά σε συνδυασμό με κίνηση (χορό) και τραγούδι
- Η καθαρή οργανική μουσική είναι μια ιδιαιτερότητα της Ευρώπης

Ο Μεσαίωνας

- Τα όργανα χρησιμοποιούνται μόνο σε ποικίλες κοινωνικές, θρησκευτικές εορταστικές ή άλλες εκδηλώσεις
- Δεν υπάρχει «έντεχνη» μουσική γι' αυτά
- Χορευτικοί σκοποί (“estampie”)
- Συνοδεία των ιπποτικών τραγουδιών των τρουβαδούρων και των τρουβέρων
  - αυτοσχεδιασμός
  - ετεροφωνία (ποικίλματα στη μονοφωνική μελωδία)
  - δεν υπάρχουν καταγραφές

Μεσαίωνας

- Από τον 13^ο αι. (**σχολή της Notre Dame**) τα όργανα διπλασιάζουν συχνά την ανθρώπινη φωνή στην έντεχνη εκκλησιαστική μουσική (organum, μοτέτο)
- Για τις μακρόσυρτες νότες του tenor, δεν μιλάμε για διπλασιασμό, αλλά για αντικατάσταση
- Στα τέλη του 13^{ου} αι (**Ars antiqua**) έχουμε τις πρώτες σωζόμενες πολυφωνικές συνθέσεις χωρίς κείμενο – παίζονταν από όργανα
  - Κωδ. Bamberg – “in saeculum viellatoris”
  - Chansonnier du Roi – οι πρώτες γραμμένες estampie

Ars nova (14^{ος} αι.)

- Τεχνική της καντιλένας
  - Μία ή δύο (χαμηλότερες) φωνές μιας τρίφωνης σύνθεσης παίζονται εξαρχής από όργανα
  - Πρόκειται όμως για φωνές με «φωνητικό» προφίλ και όχι για γνήσια οργανικές φωνές
- Μεταγραφές πολυφωνικών συνθέσεων
  - Για να παίζονται όλες οι φωνές από ένα όργανο (π.χ. εκκλ. όργανο ή λαούτο)
  - Τοκκάτες (με φούγκα), ριτσερκάρε, φαντασίες, καντσόνες
  - ταμπουλατούρα

Αναγέννηση

- Μεταγραφές για λαούτο ή πληκτροφόρο,
  - αξιοποιούν όμως και τις ιδιαιτερότητες και τεχνικές ευκολίες των οργάνων
- Πρωτότυπες συνθέσεις για πληκτροφόρο ή λαούτο, που έχουν δομή πολυφωνικών συνθέσεων
  - (σαν να είναι μεταγραφές ανύπαρκτων φωνητικών συνθέσεων)

Ταμπουλατούρα λαούτου

Εικόνα 1

Αναγέννηση (1/2)

- Χορευτική μουσική για όργανα (συχνά αυτοσχεδιαστική)
- Οι πρώτες έντυπες εκδόσεις χορών
  - Attaignant, Susato
  - Για πληκτροφόρο ή λαούτο σε ταμπουλατούρα
  - Για σύνολο ομοειδών οργάνων (consort), σε παρτιτούρα
- Ζεύγη χορών (αργό-γρήγορο), συχνά σε basso ostinato

Αναγέννηση (2/2)

SUPERIUS.

15 *Gailarde.*

16 *Gailarde.*

17 *Branle de bourgoigne.*

18 *Branle de bourgoigne.*

19 *Branle de bourgoigne.*

The image shows a page of handwritten musical notation from a historical manuscript. At the top, the word "SUPERIUS." is written in capital letters. Below it, five staves of music are numbered 15 through 19. Each staff begins with a clef (treble clef) and a time signature (3/8). The first two staves (15 and 16) are labeled "Gailarde." and feature a key signature of one flat (B-flat). The last three staves (17, 18, and 19) are labeled "Branle de bourgoigne." and feature a key signature of one sharp (F-sharp). The notation consists of diamond-shaped notes on a five-line staff, with stems pointing downwards. Bar lines and repeat signs are used throughout the score. The paper is aged and yellowed.

Εικόνα 2

Η αυτόνομη οργανική μουσική

- Εισαγωγές σε σειρές χορών
  - intrada, sinfonia
- Βενετία (Fr. Maschera, Andr. Gabrieli)
  - Πολυχορικότητα σε εναλλαγή φωνητικών και οργανικών τμημάτων
- Γιον. Gabrieli
  - 1597, *Sacrae symphoniae*
  - *Sonata pian' e forte* (σημάδια δυναμικής, ενδείξεις για όργανα)
  - *Sonata con tre violini e basso se piace* (το πρώτο μονωδικό οργανικό έργο)

Στάδια εξέλιξης της οργανικής μουσικής (12ος-16ος αι):

- Τα όργανα διπλασιάζουν συνοδεύοντας τις φωνές σε φωνητικές συνθέσεις (πρβλ. Organum, πρώιμο μοτέτο)
- Τα όργανα αντικαθιστούν ορισμένες φωνές σε φωνητικές συνθέσεις (πρβλ. καντιλένα)
- Τα όργανα αντικαθιστούν όλες τις φωνές σε μια φωνητική σύνθεση (μεταγραφές - πρβλ. ταμπουλατούρα)
- Γράφονται έργα για όργανα σε δομή φωνητικών συνθέσεων, σαν μεταγραφές έργων που δεν υπήρξαν ποτέ (π.χ. Ricercare)
- Συντίθεται ανεξάρτητη οργανική μουσική χωρίς δομή φωνητικών συνθέσεων (π.χ. Toccata για πληκτροφόρο)
  - Δίνει σημασία στις τεχνικές δυνατότητες και ευκολίες κάθε οργάνου

Το Μπαρόκ - φόρμες

- Τρίο-σονάτα (για δύο μελωδικά όργανα και μπάσο κοντίνουο)
  - Αρχή κοντσερτάντε
- Κοντσέρτο γκρόσο – σόλο κοντσέρτο
- Sonata da chiesa
- Sonata da camera
- Εισαγωγές (ιταλική, γαλλική)

Το Μπαρόκ – όργανα - ορχήστρα

- Μπάσο κοντίνουο
  - Συγχορδιακό όργανο (τσέμπαλο, όργανο, λαούτο)
  - Μπάσο μελωδικό όργανο (βιολόνε, βιολοντσέλο, γκάμπα, φαγκότο, ντούλτσιαν)
- Φλάουτο με ράμφος, πλάγιο φλάουτο, όμποε
- Κορνέτο, τρομπέτα, κόρνο
- Σύνολο τρομπονιών (συνοδεύουν τη χορωδιακή μουσική)
- Έγχορδα – αποτελούν τη βάση της ορχήστρας

Προκλασικισμός, Κλασικισμός

- Ανάπτυξη και σταθεροποίηση του ορχηστρικού σχήματος
  - Έγχορδα και σταδιακή είσοδος των πνευστών κατά ζεύγη
- Σχολή του Mannheim
- Φόρμα σονάτας – θεματική επεξεργασία

19^{ος} αιώνας

- Τεχνολογικές εξελίξεις δίνουν μεγάλη ώθηση στα μουσικά όργανα, ιδίως στα πνευστά (κλειδιά στα ξύλινα, βαλβίδες στα χάλκινα)
- Προγραμματική μουσική και συμφωνικό ποίημα - Ιμπρεσιονισμός
  - Μεγάλη αναζήτηση για νέους ήχους και ηχοχρώματα
  - Ανάγκη για δημιουργία νέων οργάνων

20ός αιώνας

- Πειραματισμός για νέα οργανικά εφέ
- Νέοι συνδυασμοί οργάνων και σχημάτων
- Εισαγωγή τεχνικά παραγόμενων και αναπαραγομένων ήχων (π.χ. ηλεκτρισμός, μαγνητοταινία)
- Εισαγωγή ηχητικών συσκευών που παράγουν «θορύβους»
- Χρήση οργάνων με άλλο τρόπο από τον παραδοσιακό
- Κλπ.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών, Νικόλαος Μαλιάρας 2015. Νικόλαος Μαλιάρας. «Ιστορία των Ευρωπαϊκών Μουσικών Οργάνων. Συνοπτικά Ιστορικά Στοιχεία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/MUSIC2>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Ταμπουλατούρα Λαούτου. Χειρόγραφο του Vincenzo Capirola (Σικάγο Newberry Library). Εικόνα από Universal Encyclopedic Dictionary of Music and Musicians, second volume, The Lexicon, UTET, Torino 2000. Σύνδεσμος εικόνας: www.adnanatalay.com/tabulaturlar.htm

Εικόνα 2: Copyrighted

